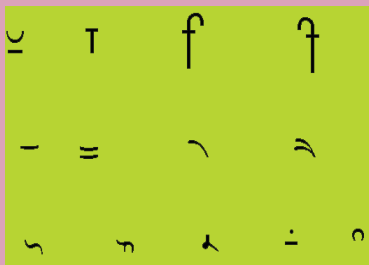

ਮਾਣ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ

ਰੋਮ ਰੋਮ 'ਚੋਂ ਕਰੀਏ ਇਉਂ ਸਨਮਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ,
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ, ਸਾਨੂੰ ਮਾਣ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ।

ਇਸ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਮਾਂ ਵਰਗੀ ਮਮਤਾ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ,
ਤਪਦੇ ਹਿਰਦੇ ਠਾਰਨ ਵਾਲੀ ਜਿਉਂ ਕੋਈ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੈ,
ਰੱਬੀ ਉਸਤਤ ਵਾਂਗੂੰ ਹੈ ਗੁਣਗਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ,
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ

ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪਾਤਰ, ਸੰਗੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ,
ਸੂਫੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਰੱਜ ਰੱਜ ਮਾਣੀ ਸੀ
ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸ਼ੁਕਰਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ

ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਤਾਂ ਹਾਣੀ ਹੈ,
ਤਾਹੀਉਂ ਕਿੱਸੇਕਾਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਦਿਲ ਦੀ ਰਾਣੀ ਹੈ,
ਪੀਲੂ, ਵਾਰਿਸ, ਹਾਸ਼ਿਮ ਕਰਨ ਬਖ਼ਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ,
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ

ਹੈ ਅਫਸੋਸ ਜੋ ਇਸ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਨੇ
ਉਹੀਉ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ
ਨਾਸ਼ੁਕਰੇ, ਜੋ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਅਹਿਸਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਰੋਮ ਰੋਮ	: ਕਣ-ਕਣ, ਕਿਣਕਾ-ਕਿਣਕਾ
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ	: ਲੂੰ-ਲੂੰ
ਬਖਸ਼ਿਸ਼	: ਕਿਰਪਾ, ਮਿਹਰ, ਦਇਆ
ਤਪਦੇ	: ਗੁੱਸੇ ਵਾਲੇ, ਅਸ਼ਾਂਤ, ਬੇਚੈਨ
ਠਾਰਨ	: ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ
ਉਸਤਤ	: ਜਸ, ਪ੍ਰਸੰਸਾ, ਸਿਫਤ, ਤਾਰੀਫ਼
ਸੰਗੀ	: ਸਾਥਣ
ਸ਼ੁਕਰਾਨ	: ਧੰਨਵਾਦ, ਕ੍ਰਿਤਗਤਾ
ਹਾਣੀ	: ਸਾਥਣ, ਹਮਉਮਰ, ਬੋਲੀ
ਤਾਹੀਉਂ	: ਇਸੇ ਕਰਕੇ
ਕਿੱਸੇਕਾਰਾਂ	: ਕਿੱਸਾ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ
ਬਖ਼ਾਨ	: ਵਿਆਖਿਆਨ
ਰੋਟੀ	: ਰਿਜ਼ਕ, ਕਮਾਈ
ਨਾਸ਼ੁਕਰੇ	: ਜੋ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਨਾ ਹੋਣ, ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਜ਼ਿਲਤ	: ਬੇਕਦਰੀ, ਬੇਪਤੀ, ਖੁਆਰੀ, ਨਿਰਾਦਰੀ
ਫੁਰਮਾਨ	: ਹੁਕਮ, ਆਦੇਸ਼, ਆਗਿਆ
ਰੁਲਦੀ	: ਦੁਰਗਤੀ, ਭਟਕਦੀ
ਫਬਦਾ	: ਜਚਦੀ, ਸੁੰਦਰ ਲੱਗਦੀ
ਕੁਲ	: ਪੂਰੀ
ਉਜਲੀ	: ਚਮਕਦਾਰ, ਨਿਰਮਲ, ਸਾਫ਼
ਲਿੰਬੀ ਪੋਚੀ	: ਲਿਪ-ਪੋਚ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਈ
ਪਦਮਸ਼੍ਰੀ	: ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਾ ਨਾਂ
ਸਾਖ	: ਇੱਜ਼ਤ, ਇਤਬਾਰ
ਅੰਗੜਾਈ	: ਕਰਵਟ, ਤਬਦੀਲੀ
ਧਾਕ	: ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ, ਮਸ਼ਹੂਰੀ, ਪ੍ਰਭਾਵ, ਦਾਬਾ
ਰਫੀਕ	: ਦੋਸਤ, ਹਮਖਿਆਲ

ਹਰ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਇੱਜ਼ਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ,
ਇਸ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਘਰ ਹੀ ਜ਼ਿਲਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ,
ਕਦ ਕੁਰਸੀ 'ਚੋਂ ਗੁੰਜੇਗਾ ਫੁਰਮਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੋਰਾ ਜ਼ੋਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ

ਬੇਗਾਨੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ,
ਹਿੰਦੀ ਮਾਸੀ ਨੂੰ ਵੀ ਝੁਕ ਝੁਕ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉਂਦੇ ਹਾਂ,
ਮਾਂ ਰੁਲਦੀ, ਪੁੱਤ ਕਰਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੋਰਾ ਜ਼ੋਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ

ਘਰ ਤਾਂ ਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਸੋਹਣਾ ਲਗਦਾ ਹੈ
ਮਾਸੀ ਵੀ ਜੇ ਨਾਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਫਬਦਾ ਹੈ,
ਸ਼ਾਲਾ ਵਸਦਾ ਰਵੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਹਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ,
ਜ਼ੋਰਾ ਜ਼ੋਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ

ਕੁਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਬੋਲੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਫੈਲੀ ਹੈ
ਉਜਲੀ ਲਿਸ਼ਕੀ ਲਿੰਬੀ ਪੋਚੀ ਰਤਾ ਨਾ ਮੈਲੀ ਹੈ
ਪਦਮਸ਼੍ਰੀ ਪਾਤਰ ਹੈ ਕਵੀ ਮਹਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੋਰਾ ਜ਼ੋਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ

ਹਰ ਇਕ ਸੁੱਖ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਜੋ ਪਾਂਦੇ ਨੇ
ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਲਿਖਵਾਵਣ ਵੇਲੇ ਕਿਉਂ ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਨੇ
ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਰ ਰਹੇ ਇਹ ਨੁਕਸਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੋਰਾ ਜ਼ੋਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ

ਉਂਜ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ ਧਾਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ,
ਲੱਚਰ ਗੀਤਾਂ ਕੀਤੀ ਮੈਲੀ ਸਾਖ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ,
ਸੋਹਣੇ ਗੀਤਾਂ ਸੰਗ ਕਰੀਏ ਸਨਮਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੋਰਾ ਜ਼ੋਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ

ਮੈਨੂੰ ਇਸਨੇ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣੀ ਜਦ ਸਿਖਲਾਈ ਸੀ,
ਜੀਵਨ ਮੇਰੇ ਨੇ ਸਚਮੁਚ ਇਕ ਲਈ ਅੰਗੜਾਈ ਸੀ,
ਹੋਂਦ 'ਰਫੀਕ' ਦੀ ਮਾਨੋ ਹੈ ਵਰਦਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ,
ਜ਼ੋਰਾ ਜ਼ੋਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ

Letter ਗੁਰਮੁਖੀ	ਊ oora	ਅ aara	ੲ eera	ਸ sara	ਹ hara
ਕ ka	ਖ kha	ਗ ga	ਘ gha	ਙ nga	
ਚ cha	ਛ cha	ਜ ja	ਝ jha	ਞ nya	
ਟ ta	ਠ tha	ਡ da	ਢ dha	ਣ na	
ਤ ta	ਥ tha	ਦ da	ਧ dha	ਨ na	
ਪ pa	ਫ pha	ਬ ba	ਭ bha	ਮ ma	
ਯ ya	ਰ ra	ਲ la	ਵ va	ਸ਼ sha	
ਖ਼ kha	ਗ਼ ga	ਜ਼ ja	ਝ਼ jha	ਞ਼ nya	
ਟ਼ ta	ਠ਼ tha	ਡ਼ da	ਢ਼ dha	ਣ਼ na	
ਤ਼ ta	ਥ਼ tha	ਦ਼ da	ਧ਼ dha	ਨ਼ na	
ਪ਼ pa	ਫ਼ pha	ਬ਼ ba	ਭ਼ bha	ਮ਼ ma	
ਯ਼ ya	ਰ਼ ra	ਲ਼ la	ਵ਼ va	ਸ਼਼ sha	
ਖ਼ kha	ਗ਼ ga	ਜ਼ ja	ਝ਼ jha	ਞ਼ nya	
ਟ਼ ta	ਠ਼ tha	ਡ਼ da	ਢ਼ dha	ਣ਼ na	
ਤ਼ ta	ਥ਼ tha	ਦ਼ da	ਧ਼ dha	ਨ਼ na	
ਪ਼ pa	ਫ਼ pha	ਬ਼ ba	ਭ਼ bha	ਮ਼ ma	
ਯ਼ ya	ਰ਼ ra	ਲ਼ la	ਵ਼ va	ਸ਼਼ sha	

ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਰਫੀਕ

ਟਿੱਪਣੀ

ਉਪਰੋਕਤ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕਵੀ ਨੇ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਗੌਰਵ ਦਾ ਗੁਣਗਾਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਵੀ ਇਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂਆਂ, ਸੂਫੀਆਂ, ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਕਿੱਸਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰੋਸਾਈ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਧਰ ਉਪਰ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਪਮਾਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਨਮਾਨ ਦੇਣ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਵੀ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਝਿਜਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ ਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਸਨਮਾਨ ਵਧਾਉਣ ਉੱਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾ ਆਭਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਜੂਦ ਲਈ ਵਰਦਾਨ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ ਖਾਂ ਭਲਾ :

- (i) ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿਚ ਕੌਣ ਵਸਦਾ ਹੈ ?
- (ii) 'ਨਾਸ਼ੁਕਰੇ' ਕੌਣ ਹਨ ?
- (iii) ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਉੱਪਰ ਕਿੰਨਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ ?
- (iv) 'ਮਾਸੀ' ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ?
- (v) ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸਾਖ ਕਿਉਂ ਮੈਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ?
- (vi) 'ਰਫੀਕ' ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ ?
- (vii) ਕਿਸ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਦਰ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ?
- (viii) ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਕਿਸ ਦੀ ਹਾਣੀ ਹੈ ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਕਾਵਿ-ਸਤਰਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਉ :

ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪਾਤਰ, ਸੰਗੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ,
ਸੂਫੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਰੱਜ ਰੱਜ ਮਾਣੀ ਸੀ
ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੋਰਾ ਜ਼ੋਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ ...

- (i) ਇਹ ਰਚਨਾ ਕਿਸ ਦੀ ਹੈ ?
- (ii) ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਕੀ ਹੋਇਆ ?
- (iii) ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਕਿਸ ਨੇ ਮਾਣੀ ਹੈ ?
- (iv) ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਕੌਣ ਅਸ਼-ਅਸ਼ ਕਰ ਉਠਦਾ ਹੈ ?

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਾਵਿ-ਟੋਟੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਹਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ :

ਉਂਜ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ ਧਾਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ,
ਲੱਚਰ ਗੀਤਾਂ ਕੀਤੀ ਮੈਲੀ ਸਾਖ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ,
ਸੋਹਣੇ ਗੀਤਾਂ ਸੰਗ ਕਰੀਏ ਸਨਮਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੋਰਾ ਜ਼ੋਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ

ਆਉ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰੀਏ

ਓ. ਪਾਠ ਤੋਂ ਅੱਗੇ

- (i) ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ? ਇਸ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਕੀ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ?
- (ii) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦਲੀਲਾਂ ਸਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।
- (iii) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ? ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।
- (iv) ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਲੋਕ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ? ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਇਕ ਚਾਰਟ ਬਣਾਉ।
- (v) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਉਪ-ਬੋਲੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਉ।

ਅ. ਪਾਠ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਪਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸ ਕੇ ਵਾਕ ਬਣਾਉ :

- (i) ਗੁਣਗਾਨ ...
- (ii) ਅਹਿਸਾਨ ...
- (iii) ਅੰਗੜਾਈ ...
- (iv) ਫੁਰਮਾਨ ...
- (v) ਸੁਕਰਾਨ ...
- (vi) ਲਹਿਰਾਂ ...
- (vii) ਬੋਲੀ ...
- (viii) ਜ਼ੋਰਾ-ਜ਼ੋਰਾ ...
- (ix) ਸਨਮਾਨ ...
- (x) ਕਿੱਸਾਕਾਰ ...